

ДВЕ БРОНЗАНЕ АПЛИКАЦИЈЕ ИЗ АРХЕОЛОШКОГ МУЗЕЈА У НИШУ

Као случајни налаз у околини Прахова нађена је мала бронзана апликација величине 6 X 5 см, која је путем куповине dospела у Археолошки музеј у Нишу. Апликација је целом површином прекривена слојем племените светлозелене патине. Израђена је у техници ливења, а цизелирањем су изведени основни детаљи.

Апликација претставља младићски лик чије безизразно лице уоквирује стилизована коса допуњена венцем од лишћа. Безизразност лика у великој мери истичу удубљене и празне очне дупље са једва видљивим обрвним луцима. Релефност образа допуњена је малом шиљатом брадом са подвученим подбрадком, која заједно са пластично моделованим полуотвореним уснама и правилно извајаним носем даје утисак складности свим тим детаљима. Велики део чела покривен је косом која је наглашена благом рељефношћу и кратко усеченим вертикалним цртицама, а од самог лица јасно се издваја оштро засеченом хоризонталном линијом. Преко овог дела косе која је засечена у виду шишки, пада у благом луку глатко зачешљана и на средини раздељена маса косе. Праменови су и овде назначени урезаним линијама. Изнад овако зачешљане косе уздиже се један лист поменутог венца фланкиран са обе стране по једним малим рогом. Непосредно испод рокчића, преко слепоочног дела обе стране, распоређена су још по три листа од којих је трећи, доњи, најмањи. Нерватуре листова изведене су зарезима. Дугачка коса која се спушта испод листова у потпуности допуњује стилизовани оквир лица. Сложена је у по два увојка са сваке стране главе. Утисак спиралности увојака постигнут је косо урезаним линијама. На левој страни главе, услед патине и плитких зареза, скоро у потпуности се губи представа издвојених локни.

Апликација је прилично добро очувана. Поред два мања пробоја на левој половини главе, већу озледу представља само вертикална напрслина која се спушта од левог ока наниже,

Сл. 1 — Бронзана апликација из околине Прахова.
Fig. 1 — Application de bronze des environs de Prahovo.

Представе оваквих маски нису ретка појава на нашој територији. У већини случајева оне представљају декоративни детаљ са дршке бронзаних жижака¹⁾, али су као апликације могле имати и далеко ширу примену. Тачност функције коју је имала наша апликација данас је скоро немогуће одредити јер не постоје никакви елементи или детаљи који би је са сигурношћу опредељивали.

Поредећи нашу апликацију са маском из Кладова²⁾ и сличним представама те врсте, као што је на пример апликација из Сотина,³⁾ које су идентификоване као Дионисовски ликови, можемо са много више права наш примерак приписати тој групи представа. Заправо, тачније речено, не оостоје елементи на основу којих би се апликација из околине Прахова могла сматрати Дионисовом представом, али на основу венца од лишћа и малих рокчића може се скоро са сигурношћу приписати групи представа везаних за Дионисов култ. Можда би на исти начин морале бити опредељене и поменуте маске-аплике из Кладова и Сотина.

Питање хронолошког опредељивања ове маске представља посебан проблем. Ако би се прихватила претпоставка да наша апликација припада кругу дионисовских представа, онда се мора наметнути питање у које су време представе те врсте могле имати тако широку примену да су коришћене чак и као декоративни елементи. Издужене стилизоване локне, које својом дужином прелазе доњу границу лица, подсећају врло много на стилизоване египатске фризура⁴⁾. Ако се свему овоме дода велики број бронзаних маски из александриске епохе, које су идентификоване као Дионисовске, добијамо један период у коме треба тражити узор по коме је рађена апликација из околине Прахова. Пошто се већ од Августовог доба уметност врло много ослањала на традиције хеленистичке уметности, постоји могућност да је крајем првог или на почетку другог века н. е. у некој локалној радионици на римском лимесу, под директним утицајем оријенталске уметности, израђена и ова апликација. Притом, не треба губити из вида ни утицај Аквилеје која на прелазу првог у други век представља важан трговачки центар чије су везе са Подунављем већ добро познате у то време.

На локалитету Пирамида—Лозиште у селу Житорађу код Прокупља, приликом риљања винограда, нађена је друга бронзана апликација на дубини од 0,60 м. Детаљнији услови налаза и у овом случају су остали непознати. Димензије апликације су 6,3 X 5 см. Рађена је у техници ливења са накнадно цизелираним

¹⁾ А Цермановић, Римска бронзана лампа из околине Пожаревца. Стари-нар IX—X 1958/59 год. 203—204.

²⁾ J. Brunšmid, Antikni figuralni bronzani predmeti u hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu. Vjesnik hrvatskog arheološkog društva n. s. XIII 1913/14 год., 248 № 163.

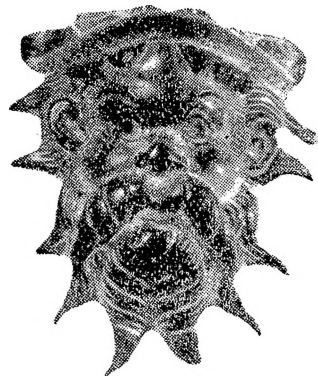
³⁾ ibid. № 40.

⁴⁾ Ch. Picard, Lampes de bronze alexandrines à Volubilis et Banasa (Maroc). Revue Archéologique XLV 1955 jan. — mars, 66.

детаљима. Цела површина маске превучена је слојем племенице тамнозелене патине.

Апликација представља добропознати Силеновски лик, чији стилизовани праменови косе и браде јасно доказују њен декоративни карактер.

Високо чело са хоризонталном дубоком бором изванредно складно допуњује високо извијене обрвне луке. Рељефност обрвних лукова подвучена је урезом који прати линију обрва. Горњи и доњи очни капци изведени су рељефом, а пластичност је појачана на исти начин као код обрва. На десном оку је једва приметно наглашена дужица, док је на левом патином уништена. Крупним, правилно спроведеним цизелирањем бркова и браде створен је утисак масивних праменова. Уши су асиметрично постављене. Пуначко лице, широк прџаст нос спљоштен на врху скоро до правилног круга и дугачки бркови који се спајају са брадом, дају овом силеновском лику један благ и доброћудан израз. Непосредно изнад чела везана је трака која се незнатно шири ка средњем делу. Цела површина траке испуњена је правилно урезаним кружићима. Изнад и испод траке провирују горњи делови листова са урезаном нерватуром. На крајевима изнад траке постављена су два већа листа, а између њих су правилно распоређена још четири. Испод траке падају на чело четири листа и то са сваке стране по два. Изнад траке, све до прелома апликације (прелом се налази тачно на месту састава апликације са предметом на коме је била причвршћена) представљена је коса вертикално урезаним линијама које својим распоредом и не баш паралелним правцем стварају утисак глатко зачешљаних праменова. На саставном делу апликације представа косе је прекинута плитком, хоризонтално урезаном линијом. Лице уоквирују оштро стилизовани праменови, по три са сваке стране, који се у симетричном распореду спајају са брковима и брадом и на тај начин још више појачавају искључиво декоративни карактер овог лика.

Сл. 2 — Бронзана апликација из села Житорађа код Прокупља.
Fig. 2 — Application de bronze du village Gitoradje près de Procouplje.

Приликом стилске анализе ове апликације немогуће је не уочити њену велику сличност са Сократовим портретом⁵⁾. Због своје фрапантне ружноће Сократов портрет је први снажно окарактеризирани лик у историји грчке портретне уметности⁶⁾, а чињеница да је рађен по сећању, много година после његове смрти

⁵⁾ M. Bieber, *The Sculpture of the Hellenistic Age*. New York 1955 sl. 127; G. Richter, *The Sculpture and Sculptors of the Greeks*, London 1930, сл. 227.

⁶⁾ V. Poulsen, *Les portraits grecs*. Copenhagen 1954, passim.

свакако да у великој мери објашњава силеновски изразе лика. Логично је да се наметне питање да ли су силеновске представе, чијем кругу припада и наша апликација, рађене по угледу на Сократов портрет, или се, можда, хеленски мајстор у жељи да створи натуралистичку представу физички ружне али духовно снажне личности, послужио Силеновим ликом који по своме карактеру највише одговара замишљеној представи Сократове личности.

Јасно је да се и Сократов портрет и Силенове представе нашег типа морају узети за хеленистичку уметност, а проблем њихове односне хронологије не вреди расправљати на овом месту јер се тиме ниуколико не би олакшало питање датовања наше апликације. Несумњиво је да Силенова маска из Житорађа представља једну од бројних копија локалне римске уметности која је рађена по угледу на један тип створен у хеленистичкој епохи. Потврду за ову предпоставку пружа нам апликација од теракоте, пореклом из Антиохије⁷⁾, која би због велике сличности могла да послужи и као директана аналогија за наш примерак. Ову маску је G. Richter такође определила као римску копију израђену по хеленистичком узору.

Ми данас не располажемо подацима на основу којих би могли извршити прецизно одређивање времена у коме су израђиване овакве апликације. Стилска анализа и доследност којом римски уметник до детаља копира један хеленистички оригинал, представљају једини путоказ у овом тражењу. Због тога би, можда, само као претпоставку требало истаћи крај другог века н. е., јер је због снажно изражених класицистичких тенденција у римској уметности друге половине другог века, тај период био најпогоднији за израду наше апликације из Житорађа.

Нии.

М. Вуковић.

RÉSUMÉ

M. Vuković: DEUX APPLICATIONS DE BRONZE DU MUSÉE ARCHÉOLOGIQUE À NIŠ

Les deux applications de bronze, dont on parle dans cet article, sont parvenues au Musée archéologique de Niš comme découvertes accidentelles. La première application provient des environs de Prahovo (fig. 1) et appartient probablement au cercle des représentations de Dionysos. Le caractère oriental exprimé dans le traitement de la coiffure rappelle l'époque hellénistique ou ces représentations étaient en vogue. Cette application est faite probablement dans quelque atelier local vers la fin du premier, ou bien au commencement du deuxième siècle avant n.-è. d'après un modèle de représentations de l'époque hellénistique.

La deuxième application qui représente la figure de Silène est trouvée dans le village Žitorade, près de Prokuplje. Une grande ressemblance entre cette masque et le portrait de Socrate donne à entendre l'hellénisme comme époque où ce type de représentation est créé. Quelque artiste romain, peut-être de la fin du deuxième siècle avant n.-è., l'a ensuite transmis dans l'art romain par une copie rigoureuse.

⁷⁾ G. Richter, Catalogue of Greek and Roman Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection, Cambridge 1956, 51 № 35.